

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÂCİZÂDE CAFER ÇELEBİ'NİN HEVES-NÂME'SİNDE İSTANBUL TASVİRLERİ DESCRIPTIONS OF ISTANBUL IN TACIZADE CAFER CELEBI'S HEVES-NAME

Mehmet AVÇIN*

Öz

Tâcizâde Cafer Çelebi XVI. yüzyılın önemli devlet adamı ve divan şairlerindedir. Birçok eser veren şairin en bilinen eseri Heves-nâme isimli mesnevisidir. Bu eser sergüzeşt-nâme türünde yazılmıştır. Eserin önemi, taşıdığı yerli unsurlardan gelmektedir. Tâcizâde, yaptığı şehir tasvirleriyle dönemin İstanbul'unun toplumsal yaşamına ve daha çok da mimari ve tarihsel yönüne ışık tutar. Heves-nâme, şehrengiz türünde bir eser olmasa da bu eserle ilgi olarak her zaman İstanbul tasvirleri ön plana çıkmaktadır. Fakat bugüne kadar eserdeki İstanbul tasvirleri ile ilgili müstakil bir çalışma pek yapılmamıştır. Bu çalışmamızda ise eserin giriş bölümünde yer alan İstanbul tasvirleri incelenecektir. Yapılan tasvirlerde ise Topkapı Sarayı, Ayasofya Camii, Fatih Camii gibi yapılar konu edilmiştir. Bu yapıların sadece mimari tasvirleri yapılmakla kalmamış bazen dönemin İstanbul'unun sosyal yaşamıyla ilgili tasvirler de yapılmıştır. İstanbul'la ilgili olan beyitlerin sayısı üç yüzden fazladır ancak bu beyitlerin hepsinin incelenmesi yerine tasvir öğelerinin daha ön planda olduğu ve dönemin sosyal yaşantısına da ışık tutan beyitler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tâcizâde Cafer Çelebi, Sergüzeşt-nâme, İstanbul, Mimari.

Abstract

Tacizade Cafer Celebi is an important statesman and a poet of classical Ottoman poetry 17 th century. Tacizade wrote many valuable literary works but the most known is Heves-name. This literary work was written like serguzestname style. The meaning of the work comes from its originality of descriptions, Heves-name has great meanings of its time. By describing the city of İstanbul, Tacizade shows the way for social life and architecture of the time. Heves-name is not a sehrengiz like literary work, description of İstanbul always comes out. But, so far there is not study about the description of İstanbul in this literary work. In this study, only the descriptions of İstanbul in preface are going to be analyzed. The descriptions subject Topkapı Palace, Hagia Sophia, Fatih Mosque. Not only architectural but also social descriptions were made. The quantity of verse is about three hundreds. Instead of analyzing all of them, only the verses describing social life of that time were dealed.

Keywords: Tacizade Cafer Celebi, Serguzestname, İstanbul, Architecture.

Giriş

Tâcizâde Cafer Çelebi, XV. yüzyıl sonu ve XVI. yüzyıl başlarında yaşamış, dönemindeki Osmanlı aydın tipinin bir temsilcisidir. Kaynaklarda Tâcî Beg oğlu (Sehî), Tâc Beg oğlu (Latîfî), Tâcî Beg-zâde (Aşık Çelebi, Mecdî), Tâcî-zâde (Kınalı-zâde, Kaf-zâde, Beyânî), Tâc-zâde (Riyâzî, Sicill-i Osmanî), Tâc Bey-zâde (Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri), Eski Nişancı (Tuhfe-i Hattatîn) ve Nişancı Paşa (Aşık Çelebi) lakaplarıyla tanınan Cafer Çelebi, asil bir aileye mensuptur. Şairin soyu hakkında tek kaynak Hüseyin Hüsameddin'in Nişancılar Durağı adlı eseridir. Babası, Amasya'da Bayezid'in şehzadelîği zamanında "müdebbir-i umûr, yani hassa emini namında bir mukarrebî" olan ve Bayezit'in tahta geçişinden sonra da bir müddet defterdar veya nişancı bulunan şair ve hattat Tâcî Bey'dir. (Sungur, 2006: 27)

Cafer Çelebi, Amasya'da doğdu. Doğum tarihi 868/1463-64 olarak bilinmektedir. Cafer Çelebi, Fatih Sultan Mehmet döneminde dünyaya gelmiştir. Babası Tâcî Bey, Amasya'nın saygın kişilerindedir. Şehzade Bayezid'in Amasya'da bulunduğu uzun dönem boyunca ona yakın olmuş, "müdebbirü'l-umur"u olarak görev yapmıştır. Bu yakınlık, Cafer Çelebi'nin, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında iyi bir eğitim almasına olanak sağlar. Bu ilk eğitim, Tâcî Bey'in de içinde bulunduğu şehzadeye yakın bir sanatçılar topluluğu tarafından pekiştirilir. Örneğin Tuhfe-i Hattatîn'e yansıdığı kadarıyla, Cafer Çelebi, Anadolu'nun en büyük hattatlarından sayılan Şeyh Hamdullah'tan dersler almıştır. Bu dersleri izleyenler arasında Cafer Çelebi'nin babası Tâcî Bey ve ünlü devlet adamı Müeyyed-zâde Abdurrahman Çelebi de bulunmaktadır. Yanı sıra, Bayezid'in defterdarı olan Sâfî mahlaslı Cezerî Kasım Paşa ve nişancı Kutbî Paşa Çelebi de önemli bir edebiyat çevresinin odağı durumundadırlar. (İpekten, 1996: 172)

Tâcî-zâde Cafer Çelebi, "ulema sınıfı"nın seçkin bir üyesi olabilmek için daha üst düzey bir eğitim almalıydı. Bu amaçla, büyük olasılıkla Bursa'ya gitmiş ve eğitimini orada sürdürmüştür. Mülazemetini ünlü müderris Hacı Hasan-zâde'den alır. İlk olarak Simav'da bir medreseye atanır. Aynı dönemde, kentin kadılığını üstlenmiştir. Gene o dönemde Şehzade Cem'e gönderdiği tahmin edilen bir bağlılık belgesi

* Uzman Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, El-mek: mehmetavcin@hotmail.com

(‘ubdiyyet-nâme) yüzünden Yedikule zindanına hapsedilir. Bir buçuk yıl sonra, affedilmek için bir kaside yazar ve Amasya’nın önde gelenlerinin de ısrarlarıyla serbest bırakılır. Ardından, üç yıl kadar Edirne’de Bayezid imaretinde mütevellî olur. 1493 yılında da Çandarlı İbrahim Paşa’nın gayretiyle Mahmud Çelebi medresesine müderris olarak atanır. Cafer Çelebi, İstanbul’da geniş bir şair çevresi edinir kendine. (Atay, 2003: 23)

1497 yılı Tâci-zâde’nin saraya yakınlaştığı bir yıl olur. Divan-ı Hümayun’a “nişancı” olarak atanmıştır. Padişahın tuğrasını çekmek, mektuplarını yazmak gibi görevleri olan nişancı genellikle “ulema”nın önde gelenleri arasından seçilmektedir. Cafer Çelebi, bu görevi Bayezid’in saltanatının sonlarına dek sürdürür; ancak şehzadeler arası rekabette geleceğin padişahı ve yeniçerinin gözdesi Selim’i değil Şehzade Ahmed’i tercih etmiştir. Bu tercih, Selim’in saltanatının ilk yıllarında Cafer Çelebi’nin gözden düşmesine neden olur. İki yıl kadar divandan uzak kaldıktan sonra yine, sunduğu bir kasideyle saraya döner ve nişancılık görevine iade edilir. Sultan Selim ile çıktığı Çaldıran seferinden döndükten sonra, boşalan Anadolu Kazaskerliği görevine atanır. Ancak, padişahın yeniden sefere çıkmasını istemeyen yeniçerilerin çıkardığı bir ayaklanmayı desteklediği için ya da başka bir rivayete göre, Piri Paşa’nın gereksiz yere katledilmesine yol açtığı için 18 Ağustos 1515 tarihinde öldürülür. (Atay, 2003: 24) İdamından sonra, kardeşi Sadî Çelebi, cesedini önceden Balat’ta yaptırdığı mescit haziresine defnettirmiştir. Mezarının Balat’ta kendi adıyla (Nişancı Mescidi) bilinen mescidin mezarlığında olduğu konusunda kaynaklar hemfikirler. (Sungur, 2006: 34) Cafer Çelebi’ye ait olduğu sanılan bir mezar taşı Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi bahçesinde. Selim’in Cafer Çelebi’yi haksız yere idam ettirdiği için büyük pişmanlık duyduğunu nakleden tezkireler, “Vah gitti bu cihandan Câfer” (920) mısraın idam tarihi olarak verir. (Erünsal, 2010: 354)

Cafer Çelebi, Osmanlılar tarafından kurulmakta olan büyük bir toplumun, hem siyasi hem de edebi temellerinin atılmakta olduğu çok dinamik bir dönemde yaşamıştır. Bu dönemde, henüz yeni oluşmaya başlayan klasik Türk şiiri üzerinde önemli ve açık bir etkisi görülen İran şiirine otantik bir Osmanlı sesi katılabileceğini Ahmet Paşalar ve Necatiler gösterirken, Cafer Çelebi de nezih ve mükemmel inşasıyla, en az İranlı münşiler kadar güzel ve ifade zenginlikleriyle dolu eserler verilebileceğini ispat etmiştir. (Erünsal, 1983: 7-8)

Devrinin en başarılı ve kuvvetli münşisi olarak tanınmış olan Cafer Çelebi’nin, bütün tezkireler nesrini nazmına, kasidelerini gazellerine tercih eder ve Farsça inşasının da Türkçe inşasından daha iyi olduğunu söylerler. Cafer Çelebi, Osmanlıların resmî dilinde ve görevde bulunduğu divân kitabetinde yeni bir çığır açmıştır. Nişancılık makamundayken inşada muğlak olmamakla birlikte oldukça münşiyâne ve ağdalı bir üslup ve ifade tarzını geliştiren Cafer Çelebi, kaynaklarda da bu yönüyle anılır. Latîfi, zamanına kadar nişancılık makamına onun gibisinin gelmediğini belirtir. (Sungur, 2006: 35)

Cafer Çelebi’nin en bilinen ve beğenilen eseri olarak kaynaklarda Heves-nâme isimli mesnevisi zikredilir. Bu yönüyle mesnevi şairleri arasında önemli bir yere sahiptir. Sergüzeşt nev’inin ilk mahsullerinden olan Tâci-zâde Cafer Çelebi’nin Heves-nâme’si, gerek mevzu gerekse içindeki tasvirlerin orijinalliği itibarıyla devrine kadar kaleme alınmış mesneviler arasında tamamen ayrı hususiyetler taşıyan bir eserdir. 899/1493 tarihinde aruzun “mefâilün mefâilün feülün” kalıbıyla yazılıp Sultan II. Bayezid’e takdim edilen mesnevi 3810 beyitten ibarettir. Eser üç ayrı bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm eserin konusuna girer. Birinci bölüm mesnevi nazım şeklinde gelenek olan “tevhîd”, “na’t” ve “münâcât”tan sonra, İstanbul’un belli semtlerinde bulunan mimarî eserleri anlatan beyitlerden oluşur. İkinci bölümde orijinalliğini vurgulayarak eserin yazış nedenlerini ve aşka dair çeşitli düşüncelerini açıklayan şair, dönemin belli başlı şairleri hakkında da görüşlerini ifade eder. Eserin üçüncü ve en önemli bölümünde ise şair, bizzat yaşadığı bir aşk macerasını anlatır ve tasvirlerde bulunur. (Kartal, 2014: 369)

Bizde XVI. asra kadar romantik mesnevi denince çok eski zamanlarda ve çok uzak diyarlarda geçmiş bir aşk hikayesini işleyen ve çoğu zaman tercümeden ibaret eserler akla gelir. Bilindiği üzere Heves-nâme’de mekan İstanbul şehri, zaman şairin yaşadığı zaman, şahıslar da o devirde yaşamış gerçek şahıslar ve eserin dekorunu teşkil eden diğer bütün unsurlar yerli unsurlardır. Eser bu haliyle zaman, mekan, şahıslar, yerli unsurlar ve orijinal tasvirleriyle o devre kadar alışagelmış pek çok klasik adeti terk ederek yerli bir yapıyla ortaya çıkmış ve İran edebiyatı şekil ve tercümeçiliğine adeta meydan okumuştur. (Şentürk, 2002: 106)

Tâci-zâde Cafer Çelebi, başkalarının hayal ve buluşlarını tercüme veya adapte yoluyla kendi eserine geçirmenin şairlik olmadığını, gerçek şairliğin o zamana kadar hiç kullanılmamış hayaller bularak kendine has tarz tavır ve üslupla bunları işlemek olduğunu açıkça ifade ve iddia etmektedir. Heves-nâme’yi tetkik ettiğimizde, Divan şiirinin temel malzemeleri kullanılmakla beraber, edebî tasvirlerdeki orijinallikler başta olmak üzere mevzu, zaman, mekan, şahıslar vb. diğer bütün unsurların tamamen şairin kendine has yeni buluşlar olduklarını görüyoruz. (Şentürk, 2005: 105)

Eski Türk edebiyatında bir yeri ya da yerleşim birimlerini anlatan türler çok rağbet görmüştür. Bunlar hem coğrafi ve mimari güzellikleri dile getirmişler hem de yerleşim yerlerinde yaşayan insanları söz

konusu etmişlerdir. (Mermer, 2010: 314) Bu sebeple Heves-nâme her ne kadar İstanbul eksenli bir eser olmasa da İstanbul'u anlattığı kısımlar daha önemli görülmüştür ve bu özelliğiyle ön plana çıkmıştır.

Eldeki mevcut edebî vesikalara göre bizim edebiyatımızda yerli bir mekanda mevcut mimarî objeleri ilk defa tasvire kalkışan mesnevi şairi Tâcî-zâde Cafer Çelebi'dir. Şair daha eserin giriş kısmında iddia ettiği gibi hemen her şeyiyle orijinal bir mesnevi ortaya koymuş ve bunu ispat etmek istercesine mesnevinin muhtevasında o devre kadar mesnevilerimizde pek kullanılmayan yerli mimarî yapıların tasvirlerine mühim bir yer ayırmıştır. Bu tasvirlerde -bazı edibâne ve şairâne ifade ve benzetmeler bir yana bırakılacak olursa- çizilmeye çalışılan mimarî yapıya elden geldiğince gerçekçi çizgilerle yaklaşıldığını görüyoruz. Öyle ki, bunları bir sanat tarihçisinin eski İstanbul'un mimarî eserleri hakkında yaptığı bir çalışmaya tereddüt etmeden kaynak olarak kullanılması mümkündür. (Şentürk, 2002: 743)

Heves-nâme'ye önem kazandıran ve kaynaklarca da vesika olarak nitelendirilmesine yol açan husus, fetihten sonra, XV. yüzyıl sonunda hem de manzum olarak ilk defa İstanbul'un tabii ve mimarî güzellikleriyle böylesine derli toplu olarak ele alınmış olmasıdır. (Sungur, 2006: 86)

Görüldüğü üzere Cafer Çelebi'nin bu eseri çeşitli yönleriyle mesnevi edebiyatımız içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Bu çalışmamızda Heves-nâme'deki İstanbul tasvirleri üzerinde durulacaktır. Cafer Çelebi, "Vasf-ı Hitta-i İstanbul" başlığıyla başlayan ve "Sıfat-ı İmârât-ı A'yân-ı Devlet" başlıklı bölümle son bulan 104-417. beyitler arasında, İstanbul'u ve şehrin mimari eserlerini anlatır. İstanbul tasvirlerinin yer aldığı seçilen beyitleri konularına göre bölümlendirerek bakacak olursak:

1. Şehrin Genel Özellikleri ve Güzelliği:

Sevâd-ı a'zam-ı Kostantınıyye

Hamahu'llahu 'an-küllü'l-beliyye (B.104)

"(Ulu şehir)İstanbul'un bağ ve bahçeleri ki Allah onu bütün belalardan korusun."

Eserde İstanbul tasvirleri bu beyitle başlar. Beyitte geçen "sevâd-ı a'zam" ifadesi bir şehrin etrafındaki bağ ve bahçe anlamında kullanılmakla birlikte ulu şehir anlamında Mekke-i Mükerrreme için de kullanılmaktadır. Bu noktada şairin İstanbul'a bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. Yani şair İstanbul'la bir harameyn şehri olan Mekke arasında ilgi kurmuştur.

Vücûd-ı şâh ile olmuş tuvâna

Tolanmış kapu kapu anı deryâ (B.106)

"Padişahın iradesi, varlığı ile güçlenmiştir ve deniz onu kapı kapı dolanmıştır"

Beyitte İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethedilmesiyle şehre bir güç ve kuvvet geldiğinden bahsedilmektedir bununla fetihten sonra şehirde yapılan her alanda yapılan imar faaliyetleri anlatılmak istenmiştir. Şehri çevreleyen deniz ise bir insan gibi düşünülerek teşhis ve istiare sanatları yapılmıştır, deniz bir insan gibi kapı kapı dolaşmaktadır.

Gedâveş yüz sürer kapularına

Ağaç keşkül elinde her sefine (B.107)

"Her gemi, elinde tahta keşkülüyle bir dilenci gibi kapularına yüz sürer."

Bir önceki beyitte yapılan teşhis bu beyitte de devam etmektedir. Gemiler bir dilenci olarak düşünülmüştür, o dönemlerde dilencilerin dilenirken ellerinde tuttıkları genelde tahtadan yapılan kaplara keşkül denir. Beyitte de ellerinde ağaç keşkül bulunan gemiler adeta bir dilenci gibi şehri kapı kapı dolaşmaktadırlar.

Hevâsı dil-güşâ vü ruh-perver

Suyı ma-verd ü hâki müşk ü 'anber (B.108)

"Havası gönül açıcıdır ve ruha kuvvet, ferahlık verir. Suyu gülsuyu, toprağı ise misk ü anberdir."

Bu beyitte ise İstanbul'un havasının, suyunun ve toprağının övgüsü yapılmıştır. Suyu gülsuyu, toprağı adeta misk gibi havası ise gönül açıcı olarak düşünülmüştür. Hava, su ve toprak bunlar bir şehri meydana getiren orayı yaşanır kılan temel unsurlardır. Şair ise bu unsurların hepsini ayrı ayrı överek İstanbul'un güzelliğini ve değerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Sevâdı merdüm-i çeşmi cihânun

Hemîşe rûz u şeb şevkindan anun (B.109)

"Karanlığı dünyanın gözbebeğidir, sürekli gece ve gündüz onun ışığındandır."

Şair, değişik imajlarla İstanbul'un övgüsünü yapmaya devam etmektedir. Önceki beyitlerde geçen "sevâd" kelimesi bu beyitte de kullanılmıştır. Sözlük anlamı olarak sevâd, öncelikle karartı ve siyahlık anlamlarına gelir diğer bir anlamı ise bir şehrin çevresindeki karartı halinde görülen bağ, bahçe ve bostanlardır. Beyite baktığımızda her iki anlamın da uygun düşebileceği görülür. Öncelikle siyahlık anlamını düşünülürse siyah bir gözbebeği imajı ortaya çıkar yani İstanbul dünyanın gözbebeğidir, diğer anlamında ise İstanbul'un bağ ve bahçelerinin dünyanın gözbebeği olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır.

Güzellikde nazîri yok cihânda

Misâli gelmemiş devr-i zamânda (B.111)

“Dünyada güzellikte bir benzeri yoktur, zamanda ise benzeri gelmemiştir.”

Beyitte İstanbul’un eşsiz güzelliği üzerinde durulmuştur. Dünyada buna benzer başka bir yer olmadığı vurgulanmıştır.

Oluban âşık-ı divânesi sûr
İdüp zabt eylemiş kendüye mahsur (B.112)

“Sur, onun çılgın aşığı olarak, onu kuşatmış ve kendine zapt etmiştir.”

Surlar, çılgın bir âşık gibi düşünülmüştür. Bilindiği üzere surlar İstanbul’un etrafını kuşatmıştır. Şair bu durumu surların İstanbul’a olan aşkına bağlamıştır ve surları kişileştirmiştir.

Güzel yerler dil-ârâ buk’alardur
Kamu cennet misâli ravzalırdur. (B.118)

“Hepsi güzel yerler, gönül dinlendiren topraklar ve cennet gibi bahçelerdir.”

Beyitte yine İstanbul’un güzelliği üzerinde durulmaktadır. Şehrin bu mekanları adeta cennet bahçelerine benzetilmiştir. Klasik İslam anlayışına göre, cennet bahçesini asıl hükümdar olan yaratıcı düzenlemiştir ve orası nasıl ki huzurun, mutluluğun ve intizamın mekanı ise zıllullâh-ı fı’l-arz olan din ve dünya hükümdarı padişahın ülkesi de mutluluğun ve huzurun mekanıdır. (Özkan, 2007: 47)

121. beyitten itibaren “Hasb-i Hâl-i İskele” başlığı altındaki beyitler gelmektedir.

Kenâr-ı bahr bendergâh u ma’ber
Ki enmûzecdür andan rûz-ı mahşer (B.122)

“Denizin kıyısı işlek bir iskele ve geçit yeridir. Ki onda adeta mahşer gününün numunesi vardır.”

İstanbul tarih boyunca önemli bir liman ve ticaret şehri olmuştur. Bu özellik Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Şair de şehrin bu yönüne değinmiştir. İskelede öyle bir kalabalık ve hareketlilik vardır ki şair bunu adeta mahşer gününe benzetmiştir.

2. Galata Sempti:

125. beyitten itibaren “Sıfat-ı Belde-i Tayyibe-i Galata” başlığı altında Galata semti üzerinde durulmuştur.

Ana karşı yine bir şeh-i vâlâ
Fezâsı dil-güşâ adı Kalata (B.125)

“Yine ona karşı bir ulu şehir vardır. Oranın gökyüzü gönül açıcudur ismi ise Galata’dır.”

Bu beyitle birlikte Galata semti ile ilgili bölüme geçilir. Galata, Bizans döneminden kalma önemli bir semttir. Semtin gönül açıcı olduğu ve ulu bir belde olduğu belirtilmiştir.

İdüp eyvânların Keyvân’a hem-ser
Kılup dükkânların pür-zîver ü zer (B.126)

Derûnün câygâh-ı ‘işret itmiş
Firengün bütleriyle zînet itmiş (B.127)

“Binalarını Zühre yıldızına kadar yükseltip, dükkanlarını da altın ve süslerle bezeyerek içini Frenk heykelleriyle süslemiş ve içini eğlence yeri etmişlerdir.”

Galata, eski İstanbul’un önemli semtlerindedir. Güzellere ve içkiye düşkün olan şairler eskiden bu ikisinin bol bulunduğu Galata’ya gezintiye çıkarılmış. Hristiyan mahallesi olan Galata’da meyhaneler çok bulunmuş. Orada gemilerin bugünkü Karaköy iskelelerinde demirlemeleri sonucu canlı bir hayat sürermiş. (Pala, 1998: 146) Şair de beyitte semtin bu yönlerine değinmiştir ve Galata’nın bir panoramasını çizmiştir.

135. beyitten itibaren yine Galata semtiyle ilgili olarak “Bâz-geşt-i Vaf-ı İslâmbol” başlığı altındaki beyitler gelmektedir.

İder rüchânını Firdevs teslim
Sıgar bir küşesine yidi iklim (B.140)

“Cennet, onun üstünlüğünü kabul eder ve bir köşesine yedi iklim sıgar.”

Şaire göre cennet bile güzellikte İstanbul’un üstünlüğünü kabul etmektedir. Eski coğrafyacılar dünyayı yedi bölgeye ayırmışlardır. Bu yönüyle şair İstanbul’u bütün dünyaya bedel tutmuştur. Sadece bir köşesine bile bütün dünyayı sığdırabilmiştir.

İçi kat kat binâdur goncêsâ
Miyân-ı lâle denlü yok tehî câ (B.141)

“İçi gonca gibi kat kat bina doludur. Lalenin aralığı kadar boş yer yoktur.”

Bu beyitte şehirde yoğun bir şekilde yapıların bulunduğu ve nerdeyse hiç boş yerin bulunmadığı anlatılmaktadır. Bu yoğunluk, sıklık anlatılırken de şehir bir gonca gibi düşünülmüştür. Goncanın yaprakları sıkı bir şekilde üst üste bulunmaktadır. Şair de bu sıklık ve yoğunluğu yönüyle şehri bir goncaya benzetmiştir. Goncanın bir diğer özelliği de güzelliğidir, şair bu yönden de yine şehre övgüde bulunmuştur.

3. Topkapı Sarayı ve Eklentileri:

142. beyitten itibaren "Sıfat-ı Sarây-ı Humâyûn" başlığı altında Topkapı Sarayı anlatılmaktadır.

Yapılmış bir tarafda 'arşa hem-ser
Makâm-ı dil-güşa-yı şâh-ı kişver (B.142)

"İklimlerin şahının gönül açıcı makamı bir tarafta göğe degecek şekilde yapılmış."

Bu beyitle Topkapı Sarayı'nın anlatıldığı bölüme giriş yapılmıştır. Padişah ulu ve yüce bir kişi olduğu için makamı da ona uygun bir şekilde yapılmıştır. Padişahın makamı o kadar yüksektir ki adeta göklere ulaşmaktadır.

Sarây-ı 'âmir ü dârü'l-hilafet
Makarr-ı devlet ü 'izz ü sa'âdet (B.143)

"Devletin sarayı ve hilafetin evi; devletin, şerefın, mutluluğun merkezidir."

Burada ise sarayın vasıfları üzerinde durulmuştur ve hilafetin merkezi olarak gösterilmiştir. Ayrıca mutluluğun ve izzetin de merkezidir.

Mekânı mürtefi' deryâya nâzır
Behište hâk-i dergâhı münâzır (B.144)

"Bulunduğu yer yüksekte ve denizi görmektedir. Dergahının toprağı ise cennete eştir."

Beyitte sarayın konumu hakkında bilgi verilmekte ve yine övgüsü yapılmaktadır. Topkapı Sarayı, etrafına göre kısmen yüksekte kalmaktadır ve yine arka kısmı da Marmara Denizine bakmaktadır şair de bu konumu beyite taşımıştır. Son olarak da şair cennetle saray arasında ilgi kurarak övgüye devam etmiştir.

Fezâsı dil-güşâ vü sahnı dil-ber
Dil-i cânânelerden ferşi mermer (B.146)

"Göğü iç açıcı ve avlusu gönül çekicidir. Mermer zemini ise sevgililerin gönlündendir."

Yine sarayın çekiciliğinden ve mermer zemininden bahsedilmiştir. Topkapı Sarayı'nda zeminin genelde mermerden döşendiği görülür. Bu mermer döşemelerle sevgililerin gönlü arasında ilgi kurulmuştur. Mermer sert bir taş çeşididir, şair ise sevgililerin gönlünün de adeta mermer gibi sert olduğunu anlatmıştır.

Sürerken ol işige hûrlar yüz
Dökilmiş gözlerinden sürme hadsüz (B.148)

Anunçun hâki kuhl-ı rûşenâdur
Perî-rûlar gözine tûtiyâdur (B.149)

"Huriler o eşiğe yüz sürerken gözlerinden fazlasıyla sürme dökülmüştür. O sebeple toprağı parlak yüzlülerin sürmesidir ve peri yüzlülerin gözüne sürmedir."

Sarayın toprağı bu beyitte adeta güzellerin gözlerine çekilen sürmeye benzetilmiştir. Sevgilinin köyünün toprağı aşıkların gözü için sürme olarak kabul edilir. Beyitte de böyle bir yaklaşım söz konusudur. "Yüz sürmek" deyimini de beyitte önemlidir. Genelde büyüklerin eşiklerine yüz sürülür, burada da bu deyimle saraydaki sultanın ululuğı anlatılmak istenmiştir.

Kemîne kubbesi çarh-ı mu'allâ
Kemîne ravzası Firdevs-i a'lâ (B.150)

"Küçük kubbesi yüce gökyüzüdür, küçük bahçesi ise en büyük cennettir."

Bu beyitte de sarayın kubbe ve bahçesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bahçesi adeta bir cennet bahçesi gibi düşünülmüştür. Kemine kelimesi sözlüklerde küçük ve aşağı anlamlarında kullanılır, kelimeyi "küçük" anlamında aldığımızda aslında bir tezat ortaya çıkar. Bu tezatlık üzerinden de sarayın övgüsü yapılır.

Benüm şî'rüm gibi her beyti rengîn
Der ü dîvârı nakş-ı Mânî-i Çin (B.152)

"Her odası benim şiirim gibi renkli ve duvarları ve kapısı ise Mani'nin nakışları gibidir."

Şair burada sarayı överken aynı zamanda kendi şiirini de övmektedir. Duvarların renkli olmasına vurgu yapılmıştır. Duvarlardaki nakışlar da ünlü ressam Mânî'nin resimlerine benzetilmiştir. Mânî, meşhur Çinli bir nakkaş ve ressamdır. Divan şiirinde kusursuz resim ve nakışlardan bahsedilirken her zaman Mânî hatırlatılır. Şair de Mânî'nin kusursuz olan sanatıyla kendi sanatını özdeşleştirerek şiirinin övgüsünü yapmıştır.

Görüp revzenler ol nakş u nigarı
Açup agzın olur hayrân u zârî (B.153)

"Pencereler o resim ve nakışları görünce hayran bir şekilde ağızlarını açarak, ağlayıp sızlarlar."

Bir önceki beyitte olduğu gibi sarayın duvarlarındaki nakış ve resimlerden bahsedilmiştir. Bu resimler o kadar gerçekçi ve etkileyicidir ki pencereler ağızlarını açıp bu resimleri izlemektedirler. Aynı zamanda resimlerin bu özellikleri anlatılırken de pencereler kişileştirilir.

Ser-â-ser hâneler ferhunde-bünyâd
Kamu kâh-ı dil-ârâ cennet-âbâd (B.158)

"Baştanbaşa bütün evler kutlu yapılarıdır. Hepsî gönül alıcı ve cennet gibidir."

Topkapı Sarayı, birçok binadan müteşekkildir. Şair de bu binaların her birinin ayrı ayrı kutlu yapılar olduğunu vurgular ve bunları adeta cennete benzetir.

Hususâ mesken-i şâh-ı cihân-gîr
Sipîhr-i tâc u taht-ı asmân-gîr (B.159)

"Özellikle dünyayı zapt eden padişahın evi gökyüzünün tacı ve gökyüzünü tutan tahttır."

Bu kısımda sarayın genel tasviri yapılırken güzel bir saray imajı çizilmiştir. Ve bu saray içerisinde padişahın hanesine de ayrı bir güzellik yüklenmiştir. Yine padişahın yüceliğine de göndermede bulunulmuştur.

Müzehheb sakfı vü ferşi mülevven
Serâ-perdeyle dîvârî müzeyyen (B.160)

"Tavanı tavanı tezhipli, yıldızlanmış ve zemini renk renktir. Duvarı sera perdeyle süslenmiştir."

Bir önceki beyitte olduğu gibi yine padişahın meskeninin tasviri devam etmektedir. Tavanı ve zemini ayrıca duvarları süslü ve gösterişlidir. Fiziki tasvirin olduğu bir beyittir. Tavanda yıldızlı tezhiplerin olduğu, zeminin ise renkli olduğu, duvarlarında yine süslü bulunduğu anlatılmıştır.

Miyâh-ı havz u çeşme 'ayn-ı kevser
Behîst-i heştiden bir bâb her der (B.168)

"Çeşme ve havuzların suyu kevserle aynıdır. Her kapısı ise yedi cennetten bir kapıdır."

Beyitte artık sarayda yer alan havuz ve çeşmelerden bahsedilmektedir. Saray adeta bir cennet gibi düşünülmüş ve kapıları cennet kapısına benzetilmiştir. Yine sarayda yer alan çeşme ve havuzların sularının da cennette bulunan ab-ı kevserle eşdeğer olduğu belirtilmiştir.

Bu sahn içinde var bir turfe hammâm
Ki mislin görmemişdür çeşm-i eyyâm (B.169)

"Bu avlu içinde yeni bir hamam var ki bugüne kadar benzeri görülmemiştir."

Bu beyitten itibaren saray içerisinde yer alan hamamın tasviri yapılmaya başlar ve övgüsü yapılmaktadır.

Binâsı dil-güşâ rûşen fezâsı
Latîf u mu'tedil âb u hevâsı (B.170)

"Binası gönül çekici, göğü ise parlaktır. Havası ve suyu ise hoş ve ılımandır."

Musanna' ferşi gûne gûne mermer
Ki vezni denlü gitmiş harcına zer (B.171)

"Süslü zemini türlü türlü mermerdir ki harcına ağırlığı kadar altın gitmiştir."

Gili 'anber suyu mânend-i kevser
Sıvası za'ferân u müşk-i ezfer (B.172)

"Kili anber suyu ise Kevser gibidir. Sıvası safran ve güzel kokulu misktir."

Yakılan gül-hanında sandal u 'ûd
Hitâ müşgine ta'n eyler çıkan dîd (B.173)

"Külhanında yakılan sandal ve ödağacıdır. Oradan çıkan duman ise miski ayıplar."

Tışı gül-han içi gülzâr-ı hurrem
Evi cennet-serâ altı cehennem (B.177)

"Dışı külhan içi ise mutluluğun gül bahçesidir. Evi cennet sarayı altı ise cehennemdir."

Dil-i âşık gibi her halveti germ
Derûnı pâk ü rûşen sohbeti germ (B.182)

"Aşğın gönlü gibi her hücreyi sıcaktır. İçi temiz ve parlak, sohbeti ise sıcaktır."

Müzehheb lûlesi vü kurnası yeşm
Nedür her kurna pür-eşk ile bir çeşm (B.183)

"Tezhipli, süslü kurnası ve çeşmesi yeşimdendir. Nedir, her kurnası göz yaşı ile dolu bir gözdür."

Bakup endâmına her bir perînin
Sulanur ağzı şadırvânlarının (B.192)

"Her bir güzelin endamına bakınca şadırvanların ağzı sulanır."

Görüp her birinin sâkın ter ü nerm
Öper ayaklarını ferş olup germ (B.193)

"Sıcaklık, her bir güzelin yumuşak ve ıslak baldırını görünce yere yayılıp onların ayaklarını öper."

194. beyitten itibaren "Sıfat-ı Riyâz-ı Kevser-Hiyâz-ı Kasr-ı 'Âlî-i Cennet-Havâlî" başlığı altında tasvirler devam edilmektedir.

Bu hammâm-ı sarây etrâfı bustân
Göz irdüğünce her yanı gülistân (B.194)

"Bu saray hamamının etrafı bostandır ve göz alabildiğine her yanı gül bahçesidir."

204. beyitten itibaren "Sıfat-ı Kasr-ı Âbgine-i Mücellâ Pâdişâh-ı Kişver-güşâ" başlığı altında padişah kasırları tasvir edilmektedir.

Bularun biri bir sırça-serâdur

Ki 'âşık gönli gibi pür-sâfâdur (B.204)

"Bu kasırların biri sırçadır ve içi de aşıkların gönlü gibi mutluluk doludur."

Döşenmiş ferş-i zer-kârî musanna'

Oturmuş suffeler yir yir murabba' (B.205)

"Altın işlemeli döşemesi süslü bir şekilde döşenmiştir. Sofalar yer yer dörtlü bir şekilde oturmuştur."

Der ü divârı pür-nakş-ı dil-ârâ

Egilmiş tâklar k'ide temâşâ (B.206)

"Kapısı ve duvarı gönlü dinlendirici nakışlarla doludur. Kubbelere ise onları seyredilemek için eğilmişlerdir."

Akar önünde şâdirvân-ı sâfi

Suyı şekker gibi şîrîn ü sâfi (B.207)

"Önünde duru ve temiz bir şadırvan akar. Suyu ise şeker gibi tatlı ve temizdir."

4. Ayasofya Camisi:

213. beyitten itibaren Ayasofya Camisinin tasvirleri başlamaktadır.

Bu hısn önünde bir ferhunde ma'bed

Müzehheb sakfı divârı mümehhed (B.213)

"Bu kale önünde kutlu bir ibadet yeri, tavanı nakışlı, duvarı tanzim edilmiş ve döşenmiş."

Ayasofya'nın tasvirine bu beyitle başlanır. Öncelikle caminin konumu belirtilir ve daha sonra caminin duvarlarından ve tavanından bahsedilir. Binanın mimari özellikleri üzerinde ilerideki beyitlerde de durulacaktır.

Müşeyyed sahnı vü muhkem esâsı

Mutallâ hurde-mînâdan sıvası (B.214)

"Temeli sağlam ve avlusu yüksek, sıvası yaldızlı küçük minelerdendir."

Tibâkı menzil ü me'vâ-yı 'İsâ

Fedâ her tâkına yüz cân-ı Kısra' (B.215)

"Katları Hz. İsa'nın makamı ve menzildir. Her kubbesine yüz Kısra'nın camı feda olsun."

Beyitlerin çoğunda mimari yapılar üzerinde durulurken bu beyitte kişilere de yer verilmiştir. Hz. İsa ve Kısra'dan bahsedilmiştir. Ayasofya, camiye dönüştürülmeden önce Hristiyan dünyasının en önemli ve eski kiliselerindendir. Dolayısıyla içerisinde Hz. İsa ikonaları mevcuttur. Şair de Hz. İsa'nın makamı diyerek yapının hem eski bir kilise olmasına hem de içerisindeki ikonalara göndermede bulunmuştur.

Cihân mülkine vüs'atde müsâvî

Mu'allâ kubbesi eflâke hâvî (B.216)

"Genişliği dünyanın mülküne eşittir. Yüksek kubbesi ise gökleri kuşatır."

Beyitte yine mimari tasvirlerle devam edilmiştir. Her ne kadar beyitte abartma unsurları söz konusuysa da gerçekçi mimari özellikleri de görmek mümkündür. Yapının kubbesinin genişliğine ve yüksekliğine değinilmiştir.

Mülevven câ-be-câ'imâd u tâkı

Yaşıl mermer kimi kimi sumâki (B.217)

"Kubbesi, kemeri ve sütunları yer yer renklidir. Bazısı yeşil mermer bazısı ise ebrulidir."

Caminin iç tasvirleri yapılmıştır beyitte. İçeride yer alan sütun, kemer ve kubbelere bahsedilmiştir. Bunların mermerden ve farklı renk tonları ile yapıldığı anlatılmıştır. Yani gerçekçi bir mimari tasvir söz konusudur.

Sütûnlar mihver-i aktâb-ı eflâk

Ruhâm-ı ferşi pâk âyineden pâk (B.218)

"Sütunları göğün kutuplarının merkezidir. Zemininin mermerleri ise temiz bir aynadan daha temiz, parlaktır."

Bu beyitte caminin zemini ve sütunları tasvir edilmektedir. Sütunlar adeta göklere ulaşmıştır, zeminde bulunan mermerler ise bir aynada daha parlak olduğu söylenerek gerçekçi ve hayali bir tasvir bir arada sunulmuştur.

Bu ferşün mermerinde olan emvâc

Kılupdur sahnını deryâ-yı mevvac (B.219)

"Bu zeminin mermerinde bulunan dalgalar orayı adeta dalgalı bir deniz yapmıştır."

Bir önceki beyitte yer alan mermer zemin tasviri bu beyitte de devam ettirilmiştir. Bilindiği üzere mermerin doğal yapısında dalgalı bir görünüm mevcuttur. Şair bu dalgalı yapıda olan mermerlerin bulunduğu zemini adeta dalgalı bir denize benzetmiştir.

Derûnunda 'ibâdet ehli bî-mer
Sütûnlar tâklar yir yir mukarrer (B.220)

"İçerisinde hesapsız, birçok ibadet eden vardır. Yer yer bulunan sütunlar ve kemerler sağlamdır."

Yapılan Ayasofya tasvirlerinde mimari özelliklerin yanı sıra cami içerisinde ibadet edenlere de değinilmiştir. Beyitten anlaşıldığına göre cami içerisinde gelen sayısı açısından bir yoğunluk söz konusudur. Cami içerisindeki kalabalığın yanında içeride yer alan sütunlar da tasvir edilmiştir.

Ayasofya adı cây-ı 'ibâdet
Mâkâm u menzil-i erbâb-ı tâ'at (B.224)

"Adı Ayasofya ve ibadet yeridir. İbadet ehlinin mekanı ve makamıdır."

Beyitte caminin öncelikle ismine yer verilmiştir ve bu yapının ibadet edenler tarafından büyük ilgi gördüğü anlatılmıştır.

Önünde minberün bir hûb mahfil
Olur âzîne gün huffâza menzil (B.227)

"Minberin önünde güzel bir mahfil vardır. Cuma günleri hafızlara mekan, konak yeridir."

Mimari tasvirlerin devam ettiği bir beyittir. Öncelikle minberden bahsedilirken güzelliği üzerinde durulur. Daha sonra ise minberin önünde yer alan müezzin mahfilinden bahsedilir. Cuma veya bayram günleri ise hafızların bu mahfili kullandıkları anlatılmıştır. Şair sadece mimari bir tasvir yapmakla yetinmemiş aynı zamanda mahfilin kullanım şekli ile ilgili bilgi de vermiştir.

5. Yedikule Hisarı (Heft Kulle):

230. beyitten itibaren "Sıfat-ı Heft Kulle" başlığı altında Yedikule'den bahsedilmektedir.

Yine bir gûşesinde şehrûn âhir
Ser-i sûr üzre bahr u bere nâzır (B.230)

Yapılmış heft 'âlî-kadr kule
Ki pest andan düvazdeh burc-ı kal'e (B.231)

"Şehrin yine son bir köşesinde surların başında karayı ve denizi gören yedi yüksek kule yapılmıştır ki kalenin on iki burcu da ondan alçaktadır."

Bu beyitte Bizans döneminde ilk dört kulesi yapılan Fatih Sultan Mehmet tarafından da diğer üç kulenin eklenmesiyle son şeklini alan Yedikule'den bahsedilmektedir. Öncelikle Yedikule'nin o dönemin İstanbul'undaki konumundan, denizi gören bir noktada olduğundan bahsedilir ve daha sonra da yüksekliğini anlatmak için bir kıyasa gidilir, on iki burcun ondan daha alçak olduğu anlatılır.

6. Fatih Camisi:

235. beyitten itibaren "Sıfat-ı Câmî'-i Kebîr-i Sultân Muhammed-i Cihân-gîr" başlığı altında Fatih camiinden bahsedilmektedir.

Guzâtıyla gelüp cebrî vü kahrî
Elinden kâfirün almış bu şehri (B.236)

"(Fatih Sultan Mehmet) gazileriyle gelip, gücü ve gazabıyla bu şehri kafirlerin elinden almıştır."

Bölümün giriş kısmındaki bu beyitte Fatih'in İstanbul'u fethiyle ilgili öncelikle bir giriş yapılmıştır.

Anun şükrânesine ol cihân-gîr
Komuş ferhunde çok âsâr yir yir (B.238)

Rızâ-yı Hakk için bir ulu câmî'
Binâ itmiş ki yok misline sâni' (B.239)

"O büyük hükümdar fethin şükrünü eda etmek için yer yer birçok kutlu eser yaptırmıştır ve Allah'ın rızasını kazanmak için ikinci benzeri olmayan bir ulu cami inşa ettirmiştir."

Bu beyitlerde Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra birçok eser inşa ettirdiği ve bunlar içerisinde en önemli olanlarından birinin de ikinci bir benzeri bulunmayan Fatih camii olduğu anlatılmıştır. Camiinin yapılış sebebi olarak fethin şükrünü eda etmek için olduğu söylenmiştir.

Ser-i tâk u rivâkı hep münakkaş
Der ü dîvârı zibâ sahnı dil-keş (B.246)

"Revaklarının ve kubbelerinin ucu hep nakışlıdır. Kapısı ve duvarı süslü, avlusu gönül çekicidir."

Caminin estetik unsurlarının anlatıldığı bir beyittir. Yapının kubbe ve revaklarının nakışlarından bahsedilmiştir ayrıca kapı ve duvarlarda da yine süslemelerin bulunduğu belirtilerek mimari tasvirler yapılmıştır.

Mülevven güne güne şişelerden
Hatayî Rûmî yaprak câm-ı revzen (B.248)

"Pencere camları Hitayî ve Rumî desenli renk renk ve türlü türlü sırcadandır."

Beyitte yine caminin önemli mimari unsurlarından olan pencerelerden bahsedilmektedir. Yapılan fiziki tasvirle camların Hitayî ve Rumî usulde desenlerle süslü olduğu anlatılmıştır. Bu yönüyle o dönemde kullanılan yapılarda kullanılan süsleme tarzları üzerinde de durulmuştur.

Binâsının idüp muhkem nihâdın
Kapunun revzenün her bir kanadın (B.250)

Ser-a-ser eylemişler künde-kârî
Bırakmışlar 'aceb nakş u nigârî (B.251)

"Binâsının temelini sağlam bir şekilde yapıp, kapısının her bir kanadını baştanbaşa künde-kârî şeklinde işlemişler, şaşılacak resim ve nakışlar bırakmışlardır."

Öncelikle caminin sağlam yapılışından bahsedilmiş daha sonra da eserin bir diğer mimari unsuru olan kapıdan bahsedilmektedir. Kapı üzerinde baştan başa bir ahşap işleme sanatı olan künde-kârînin kullanıldığı belirtilmiştir. Bu beyitle yapıda kullanılan bir başka süsleme tekniği ve sanatı olan künde-kârînin camide kullanılmış olduğunu görülür. Yine camide farklı nakış ve resimlerin kullanıldığı da ifade edilmiştir.

Yemîninde anun bir hûb menber
İçî tışî yonulmuş ak mermer (B.263)

"Caminin sağ tarafında içi ve dışı yontulmuş beyaz mermerden güzel bir minber vardır."

Şair caminin tasvirine devam etmektedir. Şimdi de cami içerisinde yer alan önemli bir unsur olan minbere geçilmiştir. Bu minber İslami geleneğe uyularak caminin sağ cenahında yer almaktadır ve beyaz mermerden yapılmıştır. Minberin içinin ve dışının oymalı olduğu, güzel bir görünüme sahip olduğu belirtilmiştir.

Döşenmiş halılar ser-sebz-i bustân
Nihâl-i tâze her bir şem'-i tâbân (B.278)

"Çimenlik gibi yemyeşil halılar döşenmiştir ve ondaki her parlak mum taze bir fidan gibidir."

Bu beyitte ise cami içerisinde yer alan halılardan ve renklerinden bahsedilmiştir, mihrabın yanında bulunan mumlar ise taze bir fidan gibi düşünülmüştür.

Akar ortada şâdervân-ı garrâ
Kenâr-ı birke vü havz-ı musaffâ (B.286)

"Ortada gösterişli, çevresi küçük göl, temiz havuzlu bir şadırvan akar."

Camilerin ayrılmaz mimari unsurlarından birisi de şadırvanlarıdır. Şair bu beyitte de caminin orta kısmında yer alan şadırvanı tasvir etmiştir. Bu şadırvanın da gösterişli ve suyunun berrak olduğu ifade edilmiştir.

İki 'âlî menâre hûb u mevzûn
Sütûn-ı sakf-ı mînâ-fâm-ı gerdûn (B.292)

"Güzel ve ölçülü iki yüksek minare, sırça renkli gökyüzü tavanının sütunudur."

Fatih caminin mimari tasvirleri ile ilgili olarak eserde en son minarelerden bahsedilmektedir. Minarelerin tasviri hususunda ise güzel ve ölçülü oldukları belirtilmiş, yükseklikleri hususunda ise adeta gökyüzü çatısına destek veren onu ayakta tutan sütunlar gibi düşünülmüştür.

7. Semaniye Medresesi:

297. beyitten itibaren "Sıfat-ı Semâniye" başlığı altında Sahn-ı Seman medresesinden bahsedilmektedir. Bu medrese esasında Fatih Külliyesi'nin cami ile birlikte bir parçasıdır.

Bu câmi' çevresinde ol şehinşâh
K'anı itsün garîk-i rahmet Allâh (B.298)

Binâ itmiş sekiz 'âlî medâris
Ki her birinde bir ulu müderris (B.299)

"O büyük padişah, Allah onu rahmetine gark etsin, bu caminin çevresinde sekiz tane yüce medrese inşa etmiştir ve her birinde de büyük bir müderris vardır."

Şair, Semaniye Medresesi'nin tasvirine bu beyitlerle başlar. Öncelikle cami ve medresenin banisi olan Fatih Sultan Mehmet'e övgü ve dua söz konusudur. Daha sonra ise bina edilen sekiz medreseden söz edilir ve bu medreselerin her birinde önemli bir müderrisin olduğu söylenir. Yani Fatih, sadece medrese binalarını yapmakla yetinmemiş aynı zamanda içlerini bilimle de doldurmuştur. İlerleyen beyitlerde bu müderrislerin ismi de zikredilmiştir. (Hatiboğlu, Molla Arab, Kastalanî, Hacı Hasan-zade Vahidî)

Nedür her medrese cennet misâli
Diraht-ı ravzası tûbâ nihâli (B.312)

"Nedir? Her medrese bir cennet gibidir. Bahçesinin ağaçları ise tuba ağacının fidanıdır."

Medreselerin tasvirinde her medrese adeta bir cennet gibi düşünülmüştür. Bahçelerinde yer alan ağaçları ise cennette bulunan tuba ağacı ile özdeşleştirilmiştir.

Kamunun sahnı ser-tâ-ser çemendür
Çemenler pür-çenâr u nârvendür (B.313)

"Hepsinin bahçesi baştanbaşa çimenliktir. Bahçeler ise çınar ve karaağaç ile doludur."

Beyitte medreselerin bahçeleri tasvir edilmektedir. Hepsinin çimenlik olduğu ve çınar ve karaağaçların bahçelerde çok olduğu belirtilmiştir.

8. Fatih Külliyesi İmaret:

317. beyitten itibaren "Sıfat-ı İmâret" başlığı altında Fatih Külliyesi'nin bir diğer unsuru olan imaret tasvir edilmiştir.

Binâ itmiş yine ol şâh-ı gâzî
Sipihre kadr u rif'atde müvâzî (B.317)

Mu'allâ bir 'imâret hûb u hurrem
Ki anda harç olur mahsûl-i 'âlem (B.318)

"Yine o gazilerin şahı yükseklik ve kıymette gökyüzüne ulaşan güzel, kutlu ve yüksek bir imaret inşa etmiştir ki alemin bütün mahsulü orda harcanır."

Külliye'nin bir diğer önemli kısmı da imarettir. Bu da Yine Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa edilmiştir. Şair, imaretin yüksekliğinden ve güzelliğinden bahsetmektedir ayrıca çok fazla kişiye hizmet verdiği de bütün dünyanın mahsulleri orada tüketilir ifadesinden anlaşılmaktadır.

Müsafir-hânesi bî-hadd u pâyân
Derûnında müsâfirler firâvân (B.328)

"Misafirhanesi sınırsız ve sonsuzdur, içerisinde misafirler çok fazladır."

Bu beyitte de külliye'nin misafirhane kısmı söz konusudur. Misafirhanenin büyüklüğü, genişliği ve her zaman misafirlerinin bulunması üzerinde durulmaktadır. Aslında külliyeler içerisinde bulunan misafirhanelere "tabhâne" denilmektedir ve Fatih Külliyesi içerisinde de bir tabhâne mevcuttur. Fakat şair tabhane için ayrı bir başlık ayırmamış ve bu misafirhane kısmını imarethane başlığı altında tasvir etmiştir.

Mubarek geceler bişdükçe helvâ
Olur encüm ana levz-i münekkâ (B.331)

"Mübarek gecelerde helva pişirildiğinde, yıldızlar ona soyulmuş badem tanesi olurlar."

Osmanlı döneminde yapılan imarethanelerin birçoğunda görülen uygulamalardan birisi de mübarek gecelerde helva pişirilip halka dağıtılmasıdır hatta birçok imarethane'nin vakfiyelerinde de bu şartı görmek mümkündür. Beyitte de bu uygulama hatırlanmış ve helvanın içerisine katılan malzemelerden de bahsedilmiştir. Şair bu yönüyle mimari tasvirlerin dışında günlük yaşama dair bir tasvirde bulunmuştur.

9. Fatih Külliyesi Darü's-şifası:

333. beyitten itibaren "Sıfat-ı Dârü's-şifâ" başlığı altında yine Fatih Külliyesi içerisinde yer alan şifahâneneden bahsedilmektedir.

Yine bir gûşede bîmâr-hâne
Nigârîn çeşmi bigi bî-bahâne (B.334)

"Yine bir köşede şifahâne vardır ki resim kadar güzel sevgilinin gözü gibi kusursuzdur."

Külliyelerin içerisinde bulunan yapılardan biri de döneminde hastane vazifesi gören darüşşifalardır. Şair Fatih Külliyesi ile ilgili son olarak darüşşifadan bahsetmiş ve kusursuz bir yapı olduğunu belirtmiştir.

Anun ma'cûnları her rence dârû
Bulur sıhhat içine girse sayru (B.335)

"Oranın macunları her ağrı sızıya ilaçtır ve o macunlar var olan hastalıklara sıhhat verir."

Şair, şifahânenede bulunan ilaçlardan ve bu ilaçların hasta üzerinde olan faydalı etkilerinden bahsedilmektedir. Ayrıca o dönemde hastalıkların tedavisinde çeşitli macunların kullanıldığını göstermesi ve bu macunların tedavide olumlu etkilerinin olduğunu göstermesi açısından da beyit dikkate değerdir.

Etibbâ hizmet eyler bî-nihâyet
Kamû fenninde kesb itmiş mahâret (B.341)

"Hepsi ilminde maharet kazanmış tabiplerdir ve sınırsız hizmet ederler."

Bu beyitte şifahane'nin işleyişi üzerinde durulmaktadır. Öncelikle orada çalışan tabiplerin işlerinde mahir oldukları daha sonra gelen hastalara çok iyi bir şekilde hizmet verdikleri anlatılmıştır.

Tutarlar nabz olur ma'lûm a'râz
Hem ol a'râz ile teşhîs-i emrâz (B.342)

"Tabipler nabzı tutarlar ve belirtileri görürler. O belirtilerle de hastalıklar teşhis edilir."

Dönemin tıbbî özelliklerini göstermesi açısından dikkate değer bir beyittir. Tabiplerin öncelikle hastaların nabızlarını tuttuklarını, belirtileri tanıladıktan sonra da hastalıkla ilgili teşhisi koydukları anlatılmıştır. Bu yönüyle dönemin İstanbul'undaki tıbbî seviyeyi de göstermektedir.

10. Eyüp Sultan Külliyesi:

346. beyitten itibaren "Sıfat-ı Der-yâft Şuden-i Kabr-i Ebû Eyyûb-ı Ensârî 'Aleyhî'r-rahmeti'l-bârî" başlığı altında Eyüp Sultan'dan kabrinden bahsedilmektedir.

Ebû Eyyûb-ı Ensârî gazâya
'Azîmet idüp inmişdi buraya (B.348)

"Ebu Eyyub-ı Ensârî hazretleri gaza etmek için yola çıkıp buraya gelmişti."

Guzâtıyla bu şehre gelmiş idi
Şehîd olup bu yirde kalmış idi (B.349)

"Gazileriyle bu şehre gelmiş ve şehit olup bu yerde kalmıştı."

Eyüp Sultan asıl ismi Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd b. Küleyb el-Ensârî olan hicret sırasında Hz. Peygamber'i Medine'de evine misafir eden ve Türkiye'de "Eyüp Sultan" unvanıyla anılan sahabidir. (Algül, 1994: 123)İslam ordularının İstanbul kuşatması sırasında Eyüp Sultan da savaşa katılmış ve burada şehit düşmüştür, kabri İstanbul'un fethinden sonra tespit edilmiştir. İlerleyen beyitlerde bu kabrin yerinin Akşemsettin tarafından belirlendiği de anlatılmaktadır.

Hemân lahza buyurdı şâh-ı gâzî
Ki bellü ideler ol pâk-bâzı (B.375)

"Padişah, hemen o sadık aşığın yerinin belli edilmesini istedi."

Beyitte fetihten sonra Eyüp Sultan'ın kabrinin bulunması ve Fatih Sultan Mehmet tarafından da bir türbe yapılarak yerinin belirlenmesinin istenmesi hatırlatılmaktadır.

Yapalar üstine bir dahme vâlâ
Ki andan pest ola çarh-ı mu'allâ(B.376)

Yanında ola câmi' medrese hem
Dahi bir zâviye âbâd u hurrem (B.377)

"Yüksek göğün ondan aşağı olduğu ulu bir kabir yapılmasını, kabrin yanında ise mamur ve ferahlık veren bir cami, medrese ve tekkenin yapılmasını istedi."

Eyüp Sultan Külliyesi'nin yapılışı anlatılmaktadır. Eyüp Sultan'ın fetihten sonra kabrinin yerinin belirlenmesiyle sadece türbe yapılmamış, etrafına bir de külliye yapılmıştır. Beyitte de bu külliye bahsedilmektedir.

Var ola nîm fersah şehrden dûr
Olur her kim görürse şâd u mesrûr (B.381)

"Burası şehirden yarım fersah uzaktadır, her kim orayı görürse mutlu ve mesut olur."

Beyitte külliye o dönemdeki şehre olan uzaklığından bahsedilmiş ve insanı rahatlatan, huzur veren bir yer olduğundan söz edilmiştir.

11. Fatih Sultan Mehmet'in Kabri:

382. beyitten itibaren "Sıfat-ı Mezâr-ı Sultân Muhammed-i 'Âlî Tebâr" başlığı altında Fatih Sultan Mehmet'in kabrinden bahsedilmektedir.

Geçüp Şeh Bâyezîd anun yirine
Çü sultân oldı ol hânun yirine (B.394)

İdüp câmi' öninde ana merkad
Yapup bir dahme üstine müşeyyed (B.395)

Ser-â-ser çevre yanın Gülşen itdi
Gül ile yâsemîn ü süsen itdi (B.396)

"Sultan Bayezit padişah olup, o hanın yerine geçince cami önünde ona bir mezar oluşturup, üstüne yüksek ve sağlam bir türbe yapıp, etrafını baştanbaşa gül bahçesi yaptı ve gül, yasemin, süsenle donattı."

Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra kendi yaptırdığı cami olan Fatih Camii haziresine defnedilir, Osmanlı tahtına ise oğlu II. Bayezid geçer. Beyitlerde öncelikle bu bilgi verilmiştir. Daha sonra ise Fatih'in kabrinin yapılışı, mimarisi ve kabrin çevresiyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Sipihre dahme rif'atde ber-â-ber
Kanâdîl birle zeyn olmuş ser-â-ser (B.397)

"Türbe yükseklikte gökyüzüyle beraberdir ve içerisi baştanbaşa kandillerle süslenmiştir."

Beyitte türbenin mimari özelliklerinden yüksekliği üzerinde durulmuş ve adeta gökyüzüne ulaştığı söylenmiştir. Dikkat çeken bir diğer husus da türbenin içerisinin baştanbaşa kandillerle süslenmesidir.

Mezâra virmek için zîver ü zîb
Üzerin eylemişler kırmızı şîb (B.400)

"Mezara süs ve ziynet vermek için üstünü sırma işlemeli kırmızı bir kumaş ile kaplamışlardır."

Beyitte o dönemdeki mezarın görünümünden ve süslerinden bahsedilmiştir.

Başına vaz' idüp bir tâze destâr
Komuşlar yanına şemşir-i hûn-bâr (B.402)

"Baş tarafına yeni bir sarık koymuşlar ve yanına kan yağdıran kılıcı koymuşlardır."

Mezarın tasvirine devam edilmektedir. Mezarın baş tarafında bir sarık bulunmaktadır, yanında Fatih Sultan Mehmet'e ait olan bir kılıç bulunmaktadır.

12. Devlet Büyüklerine Ait Çeşitli Mimarî Yapılar:

405. beyitten itibaren "Sıfat-ı 'Îmârât-ı A'yân-ı Devlet" başlığı altında İstanbul'da devletin ileri gelenleri tarafından yaptırılan çeşitli yapılardan bahsedilmiştir.

Yine her gûşede bî-hadd ü gâyet
'Îmâret eylemiş a'yân-ı devlet (B.405)

Mutabbak kasrlar hurrem serâlar
Mu'allâ hânekahlar hoş binâlar (B.406)

"Devletin ileri gelenleri yine her köşede sayısız ve çok kasırlar, gönül açan saraylar, yüksek evler, güzel binalar inşa etmişlerdir."

Bu bölümde şair İstanbul'un belirli bir kısmını veya mimari eserini anlatmak yerine daha kapsamlı bir yöntemle o dönemde devletin ileri gelenleri tarafından yapılan eserlerden bahsetmiştir. Anlattığı bu yapılar ise kasırlar, saraylar ve evlerdir. Şair bu yapıların hepsini olumlu sıfatlarla tavsif ve tasvir etmiştir.

Tolu her künc-i kasr u sahn-ı evvân
Mugannî câriye sâzende gilmân (B.408)

"Her kasrın köşesi ve eyvanın ortası şarkı söyleyen cariye ve saz çalanlarla doludur."

Sosyal yaşamla ilgili bilgilerin yer aldığı beyittir. Dönemin İstanbul'unun ev ve eğlence yaşamıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Egerçi bunca vasfı oldı mestür
Henûz olmadı binde biri mezkûr (B.417)

"Her ne kadar bunca vasfı yazıldıysa da onun binde birini dahi anlatmadım."

İstanbul'la ilgili tasvirlerin yer aldığı son beyittir. Şair buraya kadar olan kısımda İstanbul'u anlatmasına rağmen onun daha binde birini bile anlatmadığını söyleyerek yine şehre karşı bir övgüde bulunmuştur.

Sonuç

Görüldüğü üzere Tâcizâde, eserinin önemli bir kısmını İstanbul tasvirlerine ayırmıştır ki bu kısım yaklaşık üç yüz beyit tutmuştur. İstanbul'un medeniyetlerin beşiği olan bir şehir olması, tarihte önemli imparatorluklara başkentlik yapması, kültür ve medeniyet şehri olması gibi özellikleriyle her dönemde sanatçıların ilgisini çekmiştir.

Divan şiiri içerisinde de İstanbul'un inkar edilemez bir yeri vardır. Bu gelenek içerisinde oluşturulan sehrengizleri incelediğimizde en fazla konu edilen şehrin İstanbul olduğunu görmekteyiz. Tâcizâde de bu etkiye uyarak İstanbul'a eserinde tasvirleriyle yer vermiştir. Ancak bu tasvirler kuru bir fizikî tasvir şeklinde kalmamış edebî zevke uygun sanatlı ve gerçekçi tasvirlerle dönemin İstanbul'u yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu yönleriyle Heves-nâme bir edebî eser olmanın yanında sanat tarihi ve mimarî tarihimiz açısından da dikkate değer bir eserdir. Ancak eserde yer alan mimarî tasvirlerin bugün hala ayakta olan eserlerle birebir örtüşüğünü söylemek zordur. Bunda Tâcizâde'nin yaptığı tasvirlerin eksikliğinin değil, yaklaşık beş yüz yıl boyunca İstanbul'un geçirdiği depremlerin, yangınların ve yıkımların etkisi söz konusudur.

İncelediğimiz İstanbul ile ilgili kısımda mimarî yapılarla ilgili tasvirlerin yanı sıra tarihsel dayanağı olan gerçekçi bilgiler de verilmiştir. Eserde görülen bir diğer önemli nokta ise dönemin sosyal yaşantısıyla ilgili az da olsa verilen bilgilerdir. Bu bilgiler ışığında Heves-nâme'nin İstanbul'un mimarî ve kültür tarihi açısından önemi ortadadır ama şunu da belirtmek gerekir ki Heves-nâme tamamen İstanbul temalı bir eser değildir. Şair kişisel bir macerasını anlattığı bu eserde ana konuya geçmeden önce olayın geçtiği İstanbul'la ilgili önemli bilgiler vermiştir. Bu noktada eserin İstanbul'la ilgili yönüne bu şekilde bakmak gerekmektedir ama bu yön yapılan İstanbul tasvirlerinin önemini de azaltmamaktadır. Çünkü şair bu tasvirleri yaparken şairane beyitler ortaya koymaktan çekinmeden tasvirler yapmıştır. Eserin İstanbul'la bu kadar anılmasının sebebi o döneme kadar böyle gerçekçi şehir tasvirlerinin bu tür eserlerde bulunmayışıdır. Bu yönleriyle Heves-nâme'nin İstanbul'un sosyal ve mimarî tarihi açısından önemi aşikardır.

KAYNAKÇA

ALGÜL, Hüseyin (1994). "Ebû Eyyûb el-Ensârî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:10, s.123.

ATAY, Hakan (2003). *Heves-nâme'de Aşk Oyunu: Tâcî-zâde Cafer Çelebi'nin Özgünlük İdeali*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2000). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

- ERÜNSAL, İsmail E. (1983). *The Life and Works of Tâcî-zâde Cafer Çelebi, With a Critical Edition of His Divan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ERÜNSAL, İsmail E. (2010). "Tâcîzâde Cafer Çelebi" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C.39, s.353-356
- İPEKTEN, Halûk (1996). *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KARTAL, Ahmet (2014). *Doğu'nun Uzun Hikayesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- MERMER, Ahmet vd. (2010). *Eski Türk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZKAN, Ömer (2007). *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- PALA, İskender (1998). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- SUNGUR, Necati (2006). *Tâcîzâde Cafer Çelebi Heves-nâme (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.